

– К., «Дніпро», 1979 – Т.1: Оповідання (1891–1900). – 1979. – 317 с. 5. Лашенко Р. Лекції по історії українського права / Р.Лашенко. – К.: Наукова думка, 2009. – 790 с. 6. Нечуй-Левицький І. Твори в двох томах / І. Нечуй-Левицький. – Т. 2. Повісті та оповідання. – К.: Наукова думка, 1986. – 638 с. 7. Павлусів Н. Філософсько-правові погляди західноукраїнських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст.: дис. ...канд. філософ. наук: 12.00.12. – 225 с. 8. Пэнто Р. Методы социальных наук / Р. Пэнто, М. Гравитц. – М.: Прогресс, 1972. – 607 с. 9. Скуратівський В. Що маємо – не цінимо, що втрачаємо – не жалкуємо, або який спадок залишився нам з традиційної культури / В.Скуратівський // Берегиня: Всеукраїнський народний часопис. – 2005. – № 4. – С.45–57. 10. Ст. фонь-Нось Покрытка / Ст. фонь-Нось // Киевская старина. – Февраль 1882. – С. 427–442. 11. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. – Изд.5. – М.: Политиздат, 1986. – 587 с. 12. Яцун Н. Молодіжні громади як осередок дошлюбного спілкування молоді в традиційному українському суспільстві / Н. Яцун // Матеріали до української етнології; щорічник: зб. наук. праць / НАНУ Ін-т мистецтв, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ. – Вип. 8 (11). – 2009. – С.278–282.

Оксана Ятишук

ОБЫЧНОЕ ПРАВО И НАРОДНАЯ МОРАЛЬ УКРАИНСКОГО НАРОДА (НА ПРИМЕРЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ КЛАССИЧЕСКОЙ УКРАИНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ)

В статье предпринята попытка показать отображения элементов обычного права и народной морали в произведениях писателей-классиков. Рассматривается обычаев украинского этноса, его происхождение, механизм социализации и форма подачи ее в художественном произведении. Путем анализа особенностей художественной литературы, как формы правового сознания, осуществлена характеристика образов героев произведения, как отражение правовых явлений украинского общества этой эпохи.

Ключевые слова: художественная литература, обычное право, народная мораль, обряд, обычай.

Oksana Yatyschuk

CUSTOMARY LAW PEOPLE AND MORALITY OF THE UKRAINIAN PEOPLE (FOR EXAMPLE WORKS OF CLASSICAL UKRAINIAN LITERATURE)

This article is an attempt shows the mapping elements of customary law and popular morality in work of fiction. Customary culture of the Ukrainian nation, its origins, mechanists of socialization and form of presentation in the artwork were examined. By analysis of the characteristics of fiction as a form of legal consciousness the portraits of the work as a reflection of legal phenomena Ukrainian society of that era were described.

Key words: fiction, customary law, traditional morality, ritual, custom.

УДК 94(163.2):377:378.4(477.74) «1878/1915»

Тетяна Прищепа

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА БОЛГАР В ІМПЕРАТОРСЬКОМУ НОВОРОСІЙСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1878–1915 РР.)

У статті досліджуються основні особливості професійної підготовки болгар в Новоросійському університеті Російської імперії. Обґрунтовано передумови навчання майбутніх болгарських державно-чиновницьких кадрів у навчальних установах імперії. У статті аналізуються основні напрямки діяльності болгарських випускників та їх внесок у політичне життя Князівства / Царства Болгарія.

Ключові слова: болгар, Російська імперія, Імператорський Новоросійський університет, професійна підготовка, освіта.

Питання професійної підготовки болгар гостро постало після завершення російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Саме тоді розпочався процес становлення нової болгарської державності та виникла необхідність у формуванні національного державно-чиновницького апарату. Оскільки власні початкові заклади на території Князівства Болгарія лише почали відкриватися, то основними осередками професійної підготовки болгарської молоді стали освітні установи Російської імперії [1, с.192].

Зазначена проблематика й досі об'єктивно не досліджена. Темою відновлення болгарської держави в результаті російсько-турецької війни 1877–1878 рр. займалися дослідники різних років, проте вони більш загально звертали увагу на процес формування чиновницького апарату, лише окремі аспекти у загальному напрямку українсько-болгарських або російсько-болгарських

культурних, наукових зв'язків. Так, П. Сохань досліджуючи українсько-болгарські зв'язки, частково розкриває питання навчання болгарських студентів в українських навчальних закладах [2]. Серед болгарських дослідників варто виділити І. Танчева, який у праці «Българската държава и учението на българи в чужбина» [3] розкрив певні аспекти відродження болгарської держави та визначив особливості навчання болгар за кордоном.

Метою дослідження є висвітлення процесу професійної підготовки болгар в Імператорському Новоросійському університеті Російської імперії другої половини XIX – початку XX ст. та розкрити діяльність вже підготовлених кадрів в суспільно-політичному житті Князівства/Царства Болгарія.

Необхідно зазначити, що серед середніх навчальних закладів тогочасної Російської імперії були такі, які призначалися лише для болгар та для південних слов'ян в цілому – Болгарська гімназія та Південнослов'янський пансіон при Миколаївській гімназії. Болгари також навчалися в київській Фундукліївській гімназії, в одеській Маринській гімназії, в Кременчузькому технічному залізничному училищі, в реальних училищах Одеси, Миколаєва, в духовних семінаріях та університетах Києва, Одеси та ін. [2, с.164]. Досить важливим є той факт, що процес підготовки болгарської молоді в навчальних закладах імперії не припинявся і в роки розриву болгарсько-російських дипломатичних відносин (1887–1889 рр.). Тут варто сказати, що перерва у дипломатичних відносинах з Росією ускладнювала, але не зводила до нуля питання професійної підготовки болгарської молоді у навчальних закладах імперії.

Наприкінці XIX ст. в Російській імперії були розроблені особливі правила для зарахування до навчальних закладів студентів з Балкан. Усі прохання з клопотаннями про зарахування до російських навчальних закладів зосереджувалися в спеціальному Дипломатичному Агентстві в Софії. В правилах йшла мова про надання імперським урядом стипендій південним слов'янам. Проте, після закінчення навчання такі студенти також не мали права отримати державну роботу на території імперії й зобов'язувалися повернутися на батьківщину [4, арк. 2–3].

Провідний юрист, суспільний та політичний діяч болгарської держави Петро Абрашев (1866–1930 рр.) здобував професійну освіту в Імператорському Новоросійському університеті упродовж 1887–1890 рр. Варто згадати, що до навчання в Одесі П. Абрашев у 1887 р. завершив Південнослов'янський пансіон Ф. Минкова у Миколаєві. Після завершення університетського курсу П. Абрашев повернувся на батьківщину, де з 1891 року розпочав активну юридичну діяльність. Так, упродовж 1891–1895 рр. він працював суддею у Варні, Русе, Разграді. Починаючи з 1895 р. займався адвокатською практикою в Софії [5, с. 21].

На початку XX ст. майбутній міністр П. Абрашев включається до політичного життя Князівства Болгарія у складі Прогресивної партії. Першу міністерську посаду займав в уряді Ст. Данева, де впродовж 1902–1903 рр. очолював Міністерство торгівлі та сільського господарства. Проте на цьому політична кар'єра П. Абрашева не завершилася. Упродовж 1911–1913 рр. він двічі був міністром правосуддя. Спочатку займав міністерську посаду в урядовому кабінеті І. Гешова, а потім – в кабінеті Ст. Данева [5, с. 21].

Необхідно зазначити, що крім політики, юрист П. Абрашев займався й викладацькою діяльністю. Так, упродовж тривалого часу він завідував кафедрою цивільного судочинства в Софійському університеті. Його наукова діяльність сприяла розвитку власне болгарської юридичної справи. Адже саме він став автором першого болгарського підручника з цивільно-процесуального права. Крім того, П. Абрашев був одним із засновників теорії цивільного права в Болгарії.

У Новоросійському університеті навчався й майбутній міністр правосуддя Георгі Згурев (1857–1941 рр.), який упродовж 1879–1883 рр. здобував фахову освіту на юридичному факультеті. Завершив навчання з дипломом кандидата. Після повернення до Князівства Болгарія спочатку працював вчителем в Разграді, а потім суддею в Руссе та адвокатом в Софії.

З 1894 року розпочалася його кар'єра у Міністерстві правосуддя, де він 11 грудня того ж року зайняв посаду головного секретаря. Можна сказати, що його політична кар'єра була досить таки успішною. Вже 26 серпня 1897 року Г. Згурев очолив Міністерство правосуддя в уряді К. Стоїлова. Міністерську посаду займав до 18 січня 1899 року. Крім того, упродовж 1897–1913 рр. був народним представником у Великих національних зборах. З 1921 року Г. Згурев очолював управлінську раду при адвокатському союзі [6, с. 28].

Недостатньо вивченою в історіографії залишається й діяльність Антона Стоянова Каблешкова (1856–1917 рр.), провідного юриста та дійсного члена Болгарської академії наук. По завершенню російсько-турецької війни 1877–1878 рр. А. Каблешков відправився на навчання до Російської імперії, де у 1879 році закінчив Південнослов'янський пансіон Ф. Минкова у Миколаєві. Потім здобував юридичну освіту в Одесі. Після завершення навчання входив до складу Болгарського таємного центрального революційного комітету.

У 1886 році А. Каблешкова обрано головою Пловдивського окружного суду. Після роботи в суді розпочалася його кар'єра у Верховному касаційному суді Болгарії, де він спочатку працював помічником прокурора. Проте вже упродовж 1895–1913 рр. А. Каблешков був обраний віце-президентом Верховного касаційного суду та очолив один із його відділів [7, с. 303]. А. Каблешком здійснив вагомий внесок у розвиток болгарської юридичної справи. Він намагався інтерпретувати та втілити в життя турецькі поземельні та цивільні закони у відповідності до західних законодавчих положень. У 1910 році вийшла його основна праця «Судова влада в Болгарії». Активно займався й науковою справою. Так, упродовж 1894–1908 рр. викладав на кафедрі торгового права на юридичному факультеті Вищого училища в Софії [6, с. 29].

Випускником юридичного факультету Імператорського університету в Одесі був й Олександр Кочов Людсканов. Проте він не завершив навчальний заклад через початок російсько-турецької війни 1877–1878 рр. Під час війни працював перекладачем в Генеральному штабі Михайла Скобєльєва. Після звільнення Болгарії займав посаду другого секретаря в болгарському дипломатичному агентстві у Цариграді [6, с. 38].

У 1901 р. він став міністром торгівлі та сільського господарства в коаліційному уряді П. Каравелова. Міністерську посаду очолював від 19 лютого 1901 р. до 9 березня 1902 р. Упродовж 1902–1903 рр. був виконуючим обов'язків міністра громадських будівель, доріг та комунікацій, а також міністром внутрішніх справ в урядовому кабінеті Ст. Данева. Під час Балканської війни знову зайняв міністерське крісло. Був міністром внутрішніх справ в уряді І. Гешова упродовж 16 березня 1911 – 1 червня 1913 рр. Влітку 1913 року О. Людсканова обрано міністром землеробства та державного майна [5, с. 269].

Майбутній міністр правосуддя Константин Панчев Панайодов з 1878 р. був стипендіатом у Південнослов'янському пансіоні Ф. Минкова в Миколаєві [8, арк. 3]. Відразу ж після навчання в пансіоні здобував вищу освіту на юридичному факультеті Новоросійського університету, який завершив у 1880 р. Після навчання в Російській імперії магістр К. Панайодов повернувся на батьківщину, де активно займався політичними справами. Так, він був обраний депутатом до XIII та XVII Звичайних народних зборів Князівства/Царства Болгарія.

Упродовж 6 травня 1903 р. – 16 січня 1908 р. К. Панайодов займав пост міністра правосуддя в урядах Р. Петрова, Д. Петкова, Д. Станчева та П. Гудева [6, с. 46]. Як міністр правосуддя Панайодов виступив автором двох поправок до Закону про спадковість та Закону про громадські події. Виступав за необхідність захисту державної політики задля реалізації власного національного ідеалу. Як юрист, Панайодов у 1901 р. опублікував свої «Юридичні статті». Через декілька років було видано його наукову роботу «Закон, верховенство закону, правосуддя, правосвідомість».

Стороннім слухачем Новоросійського університету був майбутній болгарський юрист та політичний діяч Димитр Стоянов Тончев. Досить важливим моментом є те, що фінансувала його навчання Дирекція Народної освіти Східної Румелії [4, арк. 1]. Завершив навчання Димитр Тончев у 1883 році й повернувся до Князівства, де працював судовим магістратом у Східній Румелії та помічником прокурора у місті Пловдив [9]. У 1884 році Д. Тончев працює адвокатом в Філіпполі. Проте надовго тут він не затримався. У тому ж році він вирішив залучитися до політичного життя країни. Саме тому він залишає Філіпполі та їде до Софії. Тут він писав та публікував свої наукові роботи, був редактором та видавцем «Судового вісника». Варто зазначити, що саме він у 1893 р. став одним із засновників та редакторів «Вільного слова», який був опозиційно налаштований проти режиму С. Стамболова.

Упродовж 1885–1888 рр. Д. Тончев очолював III Великі народні збори та був депутатом V звичайних народних зборів. Пізніше займав головні державні посади. Д. Тончев двічі був міністром правосуддя – 16–26 серпня 1886 р. та упродовж 12 грудня 1888 р. – 20 вересня 1891 р. міністр торгівлі та землеробства упродовж 19 травня – 2 жовтня 1894 р. Упродовж 18 січня 1899 р. – 27 листопада 1900 р. очолював Міністерство громадських робіт, доріг та комунікацій. На початку XX ст. Д. Тончев став міністром закордонних справ та віросповідання (27.11.1900 – 12.01.1901) [6, с. 59]. Крім політичної діяльності значну увагу приділяв публіцистиці. У 1901 р. його обрано дійсним членом Болгарського літературного товариства.

Ще один майбутній болгарський політик та публіцист Теодор Теодоров (1859–1924 рр.) навчався на юридичному факультеті Імператорського університету в Одесі. Початкову освіту здобув на батьківщині, а потім продовжив навчання в Південнослов'янському пансіоні в Миколаєві. Після навчання в пансіоні переїхав до Одеси, де у 1883 році завершив навчальний курс. Відразу ж після повернення до Князівства Болгарія Т. Теодоров розпочинає свою професійну кар'єру на посаді прокурора в Софійському окружному суді. Через деякий час став членом Апеляційного суду в Руссе, де працював до 1886 р.

Наприкінці XX ст. Т. Теодоров активно включається в політичне життя країни. Так, починаючи з 1894 р. й до 1896 р. він очолював Восьмі звичайні народні збори [10]. Під час політичної діяльності

завжди дотримувався трьох, власне розроблених, принципів: повага до конституції, ощадливість у витрачанні державних коштів та прямота у зовнішній політиці. Упродовж 1896–1897 рр. був міністром правосуддя в кабінеті К. Стоїлова. За його ініціативи у 1898 р. прийнято Закон про суди Князівства Болгарія. На цьому політична кар'єра Т. Теодорова не завершилася. В тому ж році він зайняв посаду міністра фінансів, на якій перебував до 1899 р. Напередодні Першої Балканської війни Т. Теодоров знову зайняв посаду міністра фінансів у кабінеті І. Гешова та Ст. Данева, на якій перебував до 1913 р. Як міністр фінансів Т. Теодоров проводив завзяту боротьбу проти основних зарубіжних банків-кредиторів за збільшення економічної незалежності Болгарії.

Отже, навчання болгар в Імператорському Новоросійському університеті Одеси було одним із напрямків загальноприйнятого імперського курсу щодо питання допомоги у становленні болгарської державності. Більшість відомих болгарських політиків та державних діячів навчалися на юридичному факультеті Новоросійського університету. Деяко менша кількість болгарських студентів була на фізико-математичному та історично-філологічному факультетах. Варто зазначити, що процес навчання болгар досить уважно контролювався з боку Міністерства народної освіти Князівства/Царства Болгарія. Отримавши освіту в Одеському університеті, болгарські випускники поверталися на батьківщину й активно залучалися до роботи в державній сфері управління та адміністративної діяльності.

Список використаних джерел

1. Улунян А. А. Россия и освобождение Болгарии от турецкого ига: 1877–1878 гг. / А. А. Улунян. – М.: РАН, Институт славяноведения и балканистики. Научный центр общеславянских исследований, 1994. – 241 с. 2. Сохань П. С. Очерки истории украинско-болгарских связей / П. С. Сохань – К.: «Наукова думка», 1984. – 288 с. 3. Танчев И. Българската държава и учението на българи в чужбина / И. Танчев. – София, Академично издателство «Марин Дринов», 1994. – 217 с. 4. Державний архів Одеської обл., ф. 45, оп. 4, спр. 2751, арк. 3; спр. 3054, арк. 1. 5. Ташев Т. В. Министрите на България 1879–1999 / Т. В. Ташев. – София, АИ «Проф. Марин Дринов», Изд. на МО, 1999. – 682 с. 6. Метев Л. Видни български правници 1879–1944 / Л. Метев. – София, 2013. – 139 с. 7. Българската възрожденска интелигенция: учители, свещеници, монаси, висши духовници, аптекари, писатели, издатели, книжари, търговци, военни...: Енциклопедия / Р. Аврамова, В. Василева, Д. Давчева и др. Съст. Н. Генчев, К. Даскалова. – София, Държавно издателство «Д-р Петър Берон», 1988. – 739 с. 8. Центральний державний історичний архів України в м. Києві, ф. 711, оп. 3, спр. 2576, арк. 2–3. 9. Димитир Тончев. Министерство на финансите на Република България. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.minfin.bg/bg/page/117>. 10. Теодор Теодоров. Министерство на финансите на Република България. [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://www.minfin.bg/bg/page/110>

Татьяна Прищепа

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БОЛГАР В ИМПЕРАТОРСКОМ НОВОРОССИЙСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ (1878–1915 ГГ.)

В статье исследуются основные особенности профессиональной подготовки болгар Новороссийском университете Российской империи. Определены предпосылки обучения будущих болгарских государственно-чиновнических кадров в учебных учреждениях империи. В статье анализируются основные направления деятельности болгарских выпускников и их вклад в политическую жизнь Княжества/Царства Болгария.

Ключевые слова: болгары, Российская империя, Императорский Новороссийский университет, профессиональная подготовка, образование.

Tetyana Pryshepa

THE PROFESSIONAL EDUCATION OF BULGARIANS AT THE IMPERIAL NOVOROSIYSK UNIVERSITY (1878–1915)

This article explores the main features of the professional training Bulgarians at the Imperial Novorossiysk University of the Russian Empire. It is proved the preconditions of training of future the Bulgarian state-bureaucratic personnel at educational institutions of the empire. The paper analyzes the main directions of the Bulgarian graduates and their contribution to the political life of the Principality / Kingdom of Bulgaria.

Key words: Bulgarians, Russian Empire, The Imperial Novorossiysk University, training, education.